

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Vergelijkende politicologie

Rosenthal, U.

Citation

Rosenthal, U. (1973). Vergelijkende politicologie. *Acta Politica*, 8: 1973(1), 3-19. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451399>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451399>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Vergelijkende politicologie

door U. Rosenthal

1, Inleiding

Het vaststellen van de grenzen van een bepaalde discipline in de sociale wetenschappen is een problematische aangelegenheid. In de eerste plaats blijkt meestal reeds snel dat geen afbakening voor iedereen en in alle omstandigheden aanvaardbaar is. En als — om een voorbeeld te noemen — de politicologie zich al zo moeilijk laat omschrijven, hoe moet het dan niet zijn met de subdiscipline van de vergelijkende politicologie? In de tweede plaats kan de vraag gesteld worden of het eigenlijk wel nut heeft zich te buigen over het vraagstuk van de precieze grenzen van disciplines en subdisciplines. Velen zullen zeggen dat het een streven betreft, dat zich op in wezen onbelangrijke facetten van de wetenschapsbeoefening richt en bovendien zonder meer tot mislukken gedoemd is. Desondanks volgen hieronder enige opmerkingen over de vraag wat men onder 'vergelijkende politicologie' kan verstaan. Het stellen van deze vraag biedt ons namelijk de mogelijkheid methodologische en substantiële problemen aan te snijden, die voor een goed begrip van de vergelijkende politicologie van belang zullen blijken te zijn. Op deze manier kunnen wij wellicht enige ondergrond geven aan cijfers als die van Braibanti, die suggereren dat de subdiscipline een snelle ontwikkeling doorgemaakt heeft.¹

Wij omschrijven de vergelijkende politicologie als de subdiscipline van de politicologie, die zich kenmerkt door een methodologisch accent op het vergelijken van politieke elementen en door een intensieve bestudering van de substantiële problemen van politieke verandering, politieke ontwikkeling en politieke modernisering.

Wij willen deze omschrijving uitwerken aan de hand van de beantwoording van de volgende drie vragen:

- 1 heeft de vergelijkende politicologie een eigen methode?
- 2 heeft de vergelijkende politicologie een eigen studiegebied?
- 3 kan men zeggen dat de vergelijkende politicologie niet zozeer een eigen methode en/of eigen inhoud heeft, doch veeleer verwijst naar een bepaald perspectief op de politieke werkelijkheid?

2, Een eigen methode?

Velen zullen het met Almonds opmerking eens zijn dat 'comparison, whether it be in the experiment, in the analysis of the results of quantitative surveys,

* Ik ben vooral Prof. dr. A. Lijphart en Prof. dr. G. H. Scholten dank verschuldigd voor hun commentaar; het leidde tot herziening op een aantal belangrijke punten.

¹ Braibanti constateert bijvoorbeeld dat 35 % van de proefschrifttitels, verzameld in het jaaroverzicht 1966 van *The American Political Science Review*, gecategoriseerd werd onder 'foreign comparative government and politics'. In 1948 was dat 8 % (zie R. Braibanti, *Comparative political analytics reconsidered*, in: *Journal of Politics*, februari 1968, 30 (1), pp. 26-27).

or in the observation of process and behavior in different contexts in the real world, is the very essence of the scientific method' en dat 'It makes no sense to speak of a comparative politics in political science, since if it is a science, it goes without saying that it is comparative in its approach'². De vergelijkende politicologie heeft geen eigen plaats. Voor Almond 'the comparative method is the scientific method'³. Toch zijn er politicologen die de vergelijkende methode als één van de wetenschappelijke methoden beschouwen. Tot deze groep behoort Lijphart.⁴ Hij ziet in de vergelijkende politicologie een unieke subdiscipline van de politicologie. Zij kenmerkt zich, in tegenstelling tot de andere subdisciplines, door een 'methodological label'. Deze methode, in casu de vergelijkende methode, is het karakteriserende element van de vergelijkende politicologie.⁵

De vergelijkende methode, aldus Lijphart, staat naast de experimentele, statistische en 'case study' methoden, met welke zij gemeen heeft, dat zij gebruikt wordt om te komen tot algemene empirische proposities. De vergelijkende methode komt aan bod, wanneer men te maken heeft met een klein aantal elementen en een groot aantal in aanmerking te nemen variabelen. Vanzelfsprekend — een even vanzelfsprekend bezwaar — is het verschil met de andere methoden slechts betrekkelijk. Vooral de statistische methode laat zich volgens Lijphart vaak met de vergelijkende methode verenigen.⁶

Lijphart gaat uit van een principiële methodologische afbakening van de vergelijkende politicologie. Dat hij het 'vergelijken' een eigen plaats binnen de methodologie toekent, is juist. Maar of zijn indeling van de methoden, welke de wetenschapsman, inclusief de politicoloog, kan gebruiken, erg gelukkig is, is een andere zaak. Het moeilijk grijpbare verschil met de andere methoden daargelaten, wordt nergens duidelijk wat de vergelijkende methode nu precies is. Lijphart komt nauwelijks verder dan een vage aanduiding omtrent de om-

² G. A. Almond, Political theory and political science, in: *The American Political Science Review*, december 1966, 60 (4), p. 878.

³ A. Lijphart, Comparative politics and the comparative method, in: *The American Political Science Review*, september 1971, 65 (3), p. 682.

⁴ Lijphart, op. cit., pp. 682-693.

⁵ Holt en Turner merken op: 'the common-sense meaning of the term *comparative* unadorned by any scholarly tradition, generally refers to a method of study and not to a body of substantive knowledge' (R. T. Holt & J. E. Turner, The methodology of comparative research, in: R. T. Holt & J. E. Turner, eds., *The methodology of comparative research*, New York, 1970, p. 5).

⁶ 'In order to highlight the special problems arising from the availability of only a small number of cases, the comparative method is discussed as a distinct method. Of course, it can be argued with equal justice that the comparative and statistical methods should be regarded as two aspects of a single method' (Lijphart, op. cit., noot 18, p. 684).

standigheden, waarin we ertoe zullen overgaan de vergelijkende methode te gebruiken. Een tweede bezwaar is dat Lijphart de vergelijkende politicologie nogal sterk inperkt. De vergelijkende methode wordt immers slechts dan gebruikt als men te maken heeft met een klein aantal elementen en een groot aantal in aanmerking te nemen variabelen. Nu merkt Lijphart weliswaar op dat men een onderscheid moet maken tussen 'comparative politics as a substantive field and comparison as a method' en voegt hij daaraan toe: 'In comparative politics, other methods can often also be employed, and the comparative method is also applicable in other fields and disciplines'.⁷ Doch daartegenover staat, dat hij elders naar voren brengt, dat 'The term 'comparative politics' indicates the *how* but does not specify the *what* of the analysis'.⁸ Hier is sprake van de principiële methodologische afbakening, die wij hierboven gesignaleerd hebben. De wijze waarop de methodologische afbakening zich voltrekt, moet tot de conclusie leiden dat de vergelijkende politicologie bij Lijphart niet die ruimte krijgt, die wij haar zouden willen geven.

Wij zijn het enerzijds niet eens met Lijpharts inperking van de 'vergelijkende' aspecten in de politicologie. Anderzijds moet ook Almonds opvatting dat geen onderscheid tussen 'comparative politics' en 'political science' gemaakt kan worden, verworpen worden (vgl. echter par. 6). Almond heeft gelijk met zijn — impliciete — bewering, dat de 'vergelijkende methode' en de 'vergelijkende politiek' zich niet alleen met 'small N, many variables' constellaties bezighouden. Maar de wens is de vader van de gedachte, wanneer hij daaruit de conclusie trekt dat men in de politicologie pleegt toe te komen aan echt vergelijkende studie van politieke verschijnselen. Soms ontbreekt een adequate theoretische 'background', soms is men gewoonweg gemakzuchtig. Zoals Lasswell het formuleert: 'For anyone with a scientific approach to political phenomena the idea of an independent comparative method seems redundant. Isn't the scientific approach unavoidably comparative, since to 'do science' is to formulate and attempt to verify generalizations by comparing all relevant data? True enough. But this objection overlooks the peculiarities of the intellectual life'.⁹

Welke methodologische problemen kunnen wij bij het vergelijken van politieke elementen verwachten? Voor welke methodologische problemen toont de beoefenaar van de vergelijkende politicologie een opvallende belangstelling? In de eerste plaats verdiept de vergelijkende politicologie zich in het vraagstuk van de vergelijkbaarheid van politieke elementen. Hebben wij met 'unieke',

⁷ Lijphart, op. cit., p. 690.

⁸ Lijphart, op. cit., p. 682.

⁹ H. Lasswell, The future of the comparative method, in: *Comparative Politics*, oktober 1968, 1 (1), p. 3.

niet-vergelijkbare politieke elementen te maken of is het mogelijk tot generalisaties te komen op grond van bepaalde vergelijkbare elementen?

Overweegt in de politieke werkelijkheid het 'unieke', het eenmalige, of kunnen wij patroonmatigheden en regelmatigheden opsporen, dankzij welke wij politieke elementen in een vergelijkend kader kunnen plaatsen?¹⁰

Vanzelfsprekend interesseert de beoefenaar van de vergelijkende politicologie zich in hoge mate voor wat onder 'vergelijken' verstaan moet worden. Wij zagen dat Lijphart de vergelijkende methode beschouwt als die, welke men gebruikt in 'small N, many variables' situaties en welke net als andere wetenschappelijke methoden empirische relaties tussen de variabelen poogt op te sporen. Over de preciese aard van deze relaties maakt hij zich geen zorgen: de vergelijkende methode wordt niet als 'a method of measurement' bedoeld.¹¹

Sommigen staan er anders tegenover.¹² Zij maken een scherp onderscheid tussen klassifikatie en vergelijking, de laatste te beschouwen als 'nonmetrical ordering'. Daarmee is meteen gezegd dat vergelijking pas dan kan plaatshebben, als men geklassificeerd heeft.¹³

Het zou naar onze mening veel te ver gaan dit onderscheid te gebruiken ter afbakening van de subdiscipline van de vergelijkende politicologie. Dat de subdiscipline slechts die empirische relaties wil opsporen, die tenminste voldoen aan de criteria van nonmetrische meetbaarheid, is een overdreven stand-

¹⁰ Zie bijvoorbeeld H. Eckstein, A perspective on comparative politics: past and present, in: H. Eckstein & D. E. Apter, eds., *Comparative politics*, New York, 1963, pp. 3-6; P. H. Merkl, *Modern comparative politics*, New York etc., 1970, pp. 1-21; M. Curtis, *Comparative government and politics: an introductory essay in political science*, New York etc., 1968, pp. 1-17.

Zie hierover vooral ook de 'klassieke' bijdragen (Aristoteles, De Tocqueville, Marx, J. S. Mill, Bryce), opgenomen in: R. C. Macridis & B. E. Brown, eds., *Comparative politics: notes and readings*, Homewood (Ill.), 1968, third ed., pp. 12-33.

Vooral deze zo bekende vragen tonen aan dat wij de vergelijkende politicologie geen 'eigen methode' toedenken, doch veeleer ervan uitgaan dat de vergelijkende politicologie onherroepelijk en zeer nadrukkelijk met een probleem als het onderhavige te maken krijgt. Dat dit probleem een belangrijke rol speelt in alle sociale wetenschappen en hun subdisciplines behoeft geen betoog.

¹¹ Zie Lijphart, op. cit., p. 683.

¹² Bijvoorbeeld A. L. Kalleberg, The logic of comparison: a methodological note on the comparative study of political systems, in: *World Politics*, oktober 1966, 19 (1), pp. 69-82. Kalleberg атаqueert Almonds 'logic of comparison'.

¹³ 'Differences in degree obtain only after having established that two or more objects have the same attributes or properties, i.e., belong to the same species. Indeed, it is only *within* the same class that we are entitled — and indeed required — to ask which object has more or less of an attribute or property' (G. Sartori, Concept misformation in comparative politics, in: *The American Politics Science Review*, december 1970, 64 (4), p. 1044).

punt. Er is veel meer voor te zeggen, dat klassificatieproblemen in de politicologie goeddeels tot het studiegebied van de vergelijkende politicologie behoren. Het kan trouwens moeilijk anders: klassifikatie en vergelijking in de zin van nonmetrische ordening moeten weliswaar scherp van elkaar onderscheiden worden, doch vergelijking vooronderstelt klassifikatie.

In de tweede plaats noemen wij het vraagstuk van de wetenschappelijke doeleinden die men zich bij de bestudering van politieke verschijnselen stelt. Centraal staat het streven naar een maximale empirische reikwijdte.¹⁴ Er valt een onderscheid te maken tussen twee benaderingswijzen. Aan de ene kant staan degenen die, met Braibanti, menen dat 'the ultimate aim of comparative political analysis stated briefly, is: From the experiences of separate political systems in different stages of development and in different cultures, hypotheses of a political process of presumptive universal validity may be verified and from this theories of politics may emerge'.¹⁵ Het lijkt wel alsof Braibanti gelooft dat de algemene hypothesen erop liggen te wachten ingevuld te worden met empirische gegevens. Aan de andere kant vinden wij de 'explorative study'.¹⁶ De exploratie omvat de analyse van relevante literatuur, het aanbieden van een begrippenkader, de verzameling van empirische gegevens en het formuleren van hypothesen die 'may be of limited generality, or may even conceal spurious components'. Daarna kan men overgaan tot de inpassing, soms aanpassing van deze hypothesen in het kader van een — algemene — theorie. Een aantal exploraties geeft ons reeksen toetsbare hypothesen, die kunnen uitgroeien tot een empirische theorie van 'presumptive universal validity'.

Een ander probleem hangt hiermee ten nauwste samen. Voor vele politicologen — dit in de derde plaats — is vergelijking slechts een soort van techniek ter verklaring van een min of meer op zichzelf staand politiek verschijnsel. Zo zegt Lewy: 'If we can show that the candidate for a causal imputation has on other occasions clearly demonstrated its capacity to produce an effect on the sort under study or has failed to do so, our judgement will be further strengthened. The comparative method here *proves its usefulness*'.¹⁷ In dezelfde hoek vinden wij degenen, die in het vergelijkend onderzoek een middel zien om de sociale wetenschappen een soort substituut voor het natuurwetenschappelijk experiment aan te bieden: 'It is in carefully designed comparative

¹⁴ Ecksteins 'empirical range' (Eckstein, op cit., p. 23). Zie ook Lijphart, op cit., pp. 686-687.

¹⁵ Braibanti, op. cit., p. 32.

¹⁶ Zie R. T. Holt & J. E. Turner, *The political basis of economic development: an exploration in comparative political analysis*, Princeton etc., 1966, pp. 1-6.

¹⁷ G. Lewy, Historical data in comparative political analysis: a note on some problems of theory, in: *Comparative Politics*, oktober 1968, 1 (1), p. 108 (cursivering door mij, U. R.).

research that the social scientist, especially if he is concerned with macro-social phenomena, finds something comparable to the controlled laboratory experiment of the natural scientist'.¹⁸ Een dergelijke visie vormt een obstakel bij het streven naar een maximale empirische reikwijdte. Dat wil zeggen: wij moeten ervan uitgaan, dat het niet gaat om het verklaren van het ene politieke verschijnsel door middel van een vergelijking met één of meer andere politieke, of niet-politieke, verschijnselen, doch om het verklaren van ò het ene ò het andere verschijnsel.¹⁹ Alleen als men dit in gedachten houdt, kan men met volle kracht de zinvolle bestudering van politieke verschijnselen over een zo breed mogelijke 'empirical range' nastreven.

3, Een eigen studiegebied?

De subdiscipline van de vergelijkende politicologie houdt zich bij uitstek bezig met de studie van de politieke verschijnselen in de ontwikkelingslanden; zij verdiept zich in de vraagstukken van politieke verandering, politieke ontwikkeling en politieke modernisering. Alvorens op de relatie van de vergelijkende politicologie tot deze vraagstukken in te gaan is een korte uiteenzetting over de toenemende aandacht van politicologen voor de niet-Westerse politieke systemen gewenst. Een belangrijke overweging is dat niet alleen de opkomst van de Derde Wereld in het internationale politieke bestel tot die groeiende interesse geleid heeft. De verschuiving van de focus van Westerse naar niet-Westerse politieke systemen was mede een voortzetting van de reeds voor de Tweede Wereldoorlog opgekomen expansie van de politicologie tot buiten de grenzen van de Westers-democratische politieke systemen. De opkomst van totalitaire systemen in de jaren twintig en dertig holde het geloof in de onvermijdelijkheid van de democratie uit en leidde ertoe, dat men de studie van de Westers-democratische politieke systemen niet langer als 'self-sufficient' kon beschouwen. Met andere woorden: zolang de onvermijdelijkheid van de democratie het heersende credo was, was het voldoende zich met een gedetail-

¹⁸ R. T. Holt & J. E. Turner, op. cit., 1970, p. 6.

Of Merritt: 'The comparative method is the closest political scientists can get to controlled experimentation' (R. L. Merritt, *Systematic approaches to comparative politics*, Chicago, 1970, p. 3).

Zie ook Lijphart, op. cit., pp. 683-685.

¹⁹ Roberts verbindt dit uitgangspunt met de ontwikkelingen in de vergelijkende politicologie na de Tweede Wereldoorlog. Hij vat die als volgt samen: 'From being a subject involving the study of 'foreign governments' for the better understanding of own's own, it became a study of any governments, or aspects of them, for the better understanding of politics in general' (G. K. Roberts, *Comparative politics today*, in: *Government and Opposition*, winter 1972, 7 (1), p. 42).

Doch hiermee is nog niet gezegd dat het door ons geformuleerde uitgangspunt algemeen aanvaard wordt.

leerd onderzoek van het Westers-democratische politieke bestel bezig te houden.

Maar de opkomst van totalitaire systemen maakte een dergelijke beperking onmogelijk. Men moest het terrein van onderzoek verbreden. Na de Tweede Wereldoorlog was men als het ware nauwelijks verrast, toen politieke systemen op het wereldtoneel verschenen, die allesbehalve 'Westers', laat staan 'Westers-democratisch' waren.²⁰

Behalve de groeiende politieke betekenis van de ontwikkelingslanden en de erkenning van de pluriforme ontwikkelingsmogelijkheden van politieke systemen heeft ook de merkwaardige ontwikkeling van de politicologische theorievorming bijgedragen tot de aandacht voor niet-Westerse politieke systemen. Immers, niet alleen waren het politicologen, die uit hoofde van hun interesse voor niet-Westerse politieke stelsels te rade gingen bij andere sociale wetenschappen, welke zich reeds lang op de niet-Westerse sociale systemen oriënteerden — ook deed zich het opmerkelijke verschijnsel voor, dat deze wetenschappen een stimulerende invloed op de politicologische theorievorming uitoefenden zonder daartoe 'uitgenodigd' te zijn: 'Sociologists, economists, and anthropologists, among others, have turned their skills to systematizing the study of political phenomena, at a high level of theoretical generality', aldus Easton.²¹ Vooral de op niet-Westerse gebieden georiënteerde antropologie heeft een belangrijke, vaak onderschatte, rol gespeeld.

Bij de bestudering van de ontwikkelingslanden staan de begrippen 'politieke verandering', 'politieke ontwikkeling' en 'politieke modernisering' centraal: dat wil geenszins zeggen dat politieke verandering slechts in het kader van de studie van de ontwikkelingslanden onderzocht wordt.²² Wel is de relatie tussen

²⁰ 'The great postwar interest in non-Western areas is therefore a reaction to prewar no less than postwar political conditions' (Eckstein, op. cit., p. 24). Zie ook hierover S. P. Huntington, *The change to change: modernization, development, and politics*, in: *Comparative Politics*, april 1971, 3 (3), pp. 290-293.

²¹ D. Easton, *Alternative strategies in theoretical research*, in: D. Easton, ed., *Varieties of political theory*, Englewood Cliffs (N. J.), 1966, p. 8.

²² Zie voor de relatie tussen deze begrippen onder meer D. E. Apter, *The politics of modernization*, Chicago etc., 1969 (first Brit. impr.), p. x en pp. 67-69. De relatie is volgens Apter één van toenemende specificiteit.

De drie begrippen staan centraal bij de bestudering van de ontwikkelingslanden en niet meer dan dat. Zo wijst Huntington erop, dat in 'The politics of the developing areas' nauwelijks aandacht wordt besteed aan het vraagstuk van politieke ontwikkeling (zie Huntington, op. cit., p. 299).

En R. Rose raadt de onderzoekers van politieke modernisering aan de reeds gemoderniseerde samenlevingen niet te vergeten (zie R. Rose, *Modern nations and the study of political modernization*, in: S. Rokkan, ed., *Comparative research across cultures and nations*, Parijs, 1968, pp. 118-128). Overigens ziet Rose eenzelfde relatie tussen de drie begrippen als Apter (p. 122).

beide opmerkelijk. Van de circa vijftig artikelen over de politieke ontwikkeling in nationale politieke systemen of regio's, bijeengebracht in een vijftal studies van het CCPSSRC, bestrijkt meer dan tweederde de niet-Westerse politieke systemen.²³ De leidinggevende theoretici op het gebied van de politieke verandering, zoals Apter, Almond, Rustow, Pye en Riggs, houden zich in overwegende mate met ontwikkelingslanden bezig. Op grond van hun interesse voor de 'developing areas' moesten zij wel, vroeg of laat, het vraagstuk van de politieke verandering aan de orde stellen — vroeg, zoals Riggs; laat, zoals Almond.

Dit vraagstuk is een integrerend deel van de vergelijkende politicologie. 'Politieke verandering' vergt vergelijking in de tijd en kan niet losgekoppeld worden van de vergelijkende politiek, zoals Huntington meent te kunnen doen: 'The study of political change is . . . intimately linked to the study of comparative politics. The *study of change* involves the comparison of similarities and differences through *time*; *comparative politics* involves the analysis of similarities and differences through *space*.'²⁴

Brengen wij beide facetten samen, dan komen wij tot de volgende constatering: de subdiscipline van de vergelijkende politicologie heeft haar empirische reikwijdte vooral dankzij de studie van de ontwikkelingslanden naar plaats zowel als in de tijd kunnen verbreden.

Een tweetal kanttekeningen is op zijn plaats.

Bij de uitbreiding van de empirische reikwijdte tot een steeds groeiend aantal bestaande politieke systemen vervalt men vaak in een 'tally-ho method of political research'.²⁵ Zij kan ertoe leiden dat men te weinig zorgvuldigheid ten aanzien van de vergelijkbaarheid van de analyse-eenheden in acht neemt. De gelijke behandeling van ongeveer 150 zeer verschillende eenheden, die men 'soevereine staten' of 'onafhankelijke politieke systemen' noemt, is ongewenst,

²³ CCPSSRC: Committee on Comparative Politics of the Social Science Research Council. Het vijftal studies is L. W. Pye, ed., *Communications and political development*, 1965; J. LaPalombara, ed., *Bureaucracy and political development*, 1963; J. S. Coleman, ed., *Education and political development*, 1965; L. W. Pye & S. Verba, eds., *Political culture and political development*, 1965; J. LaPalombara & M. Weiner, eds., *Political parties and political development*, 1966 (alle: Princeton). Bij de globale berekening werd het derde deel, opgezet als landenstudie, buiten beschouwing gelaten: R. E. Ward & D. A. Rustow, eds., *Political modernization in Japan and Turkey*, 1964. Het zevende deel over crises in het ontwikkelingsproces (L. Binder e.a., *Crises and sequences in political development*, 1971) bevat geen specifieke landenstudies. Overigens wordt het door de auteurs beschouwd als een aanzet tot de bestudering van Europese ontwikkelingspatronen (pp. vii-ix).

²⁴ Huntington, op. cit., p. 285. Cursivering van mij (U. R.).

²⁵ D. A. Rustow, *Modernization and comparative politics: prospects in research and theory*, in: *Comparative Politics*, oktober 1968, 1 (1), p. 43.

doch komt al te vaak voor: 'it is well to recall that the tally-ho method as commonly practiced commits the researcher to an uncritical acceptance of the present system of nation-states, real or so-called. It therefore affords him no vantage point from which to study the formation of nation-states . . . And it skews all his medians and averages in the direction of Africa, where a total population just over half that of India has taken the precaution of dividing itself into two score separate states'.²⁶

De tweede opmerking betreft de toenemende aandacht voor de 'diachronische' verbreding van de empirische reikwijdte. In het kader van de vergelijkende politicologie is diachronisch onderzoek pas recentelijk van de grond gekomen. De noodzaak van een verbreding van de empirische reikwijdte in de tijd brengt ons terug bij onze opmerking over de methodologische problemen bij de vergelijking van politieke elementen. Historische gegevens worden niet opgespoord om als 'evidence' te dienen. Men gebruikt hen teneinde en het ene verschijnsel, in het heden, en het andere verschijnsel, in het verleden, te verklaren: 'Comparative politics seeks to discover regularities and variations . . . by comparative analysis of historical and contemporary systems'.²⁷

De beoefenaar van de vergelijkende politicologie moet een eenzijdige belangstelling voor recente politieke verschijnselen verwerpen. De verbreding van de empirische reikwijdte in de tijd wordt er ook nauwelijks mee gediend, wanneer men ter bevrediging van die belangstelling historische gegevens aanwendt. Historisch onderzoek moet meer zijn dan een middel om hypothesen omtrent hedendaagse politieke verschijnselen te toetsen. Het moet eenzelfde status hebben als het onderzoek van recente politieke verschijnselen. Langs de as van het diachronische onderzoek geldt, *in het kader van de vergelijkende politicologie*, slechts één criterium: de bijdrage aan de verbreding van de empirische reikwijdte.

4, Bestudering van de ontwikkelingslanden?

Wright vindt het niet moeilijk de grenzen van een discipline vast te stellen: 'Once textbooks have appeared or academic chairs have been established under a given name; once curricula have been offered, degrees given, and learned journals initiated in a given field; once libraries have been organized

²⁶ Rustow, op. cit., pp. 43-44.

Zie ook E. K. Scheuch, *Cross-national comparisons using aggregate data: some substantive and methodological problems*, in: R. L. Merrit & S. Rokkan, eds., *Comparing nations: the use of quantitative data in cross-national research*, New Haven, etc., 1966, pp. 131-167.

²⁷ M. G. Smith, *A structural approach to comparative politics*, in: D. Easton, ed., *Varieties of political theory*, Engl. Cliffs (N. J.), 1966, p. 113.

according to a given scheme, a discipline has achieved a solidity and position which it is difficult to change however illogical or inconvenient that particular subdivision may in time prove to be'.²⁸

Uit hetgeen hierboven gezegd is, zou men de indruk kunnen krijgen dat wij de subdiscipline van de vergelijkende politicologie op grond van een dergelijke redenering afgebakend hebben. Zeiden wij niet, dat de subdiscipline van de vergelijkende politicologie *zich bij uitstek bezighoudt met* de studie van de politieke verschijnselen in de ontwikkelingslanden? Kan men dan niet Lijphart bij nader inzien gelijk geven, als hij beweert dat de vergelijkende politicologie een 'methodological label' draagt en zich daarin van alle andere, door hun inhoud begrensde, subdisciplines onderscheidt? En zouden wij de vergelijkende politicologie dan niet volledig terzijde kunnen schuiven, als wij, met Almond, zouden beweren dat de vergelijkende methode *de* wetenschappelijke methode is?

In het bovenstaande is gezegd dat de subdiscipline van de vergelijkende politicologie haar empirische reikwijdte vooral dankzij de studie van niet-Westerse politieke systemen zowel naar plaats als in de tijd verruimd heeft. Het was de groeiende aandacht voor deze politieke systemen, die de vergelijkende politicologie uit het kader van Westers parochialisme, configuratieve descriptie en formeel-institutionele studies, door Macridis gekarakteriseerd als 'essentially noncomparative, descriptive, parochial, static, monographic', losweekte.²⁹ Nu was de vergelijkende politicologie slechts gebaat bij de introductie van theorieën en begrippen, die rekening houden met de overeenkomsten en de verschillen tussen niet-Westerse en Westerse politieke systemen. Uiteraard werden degenen, die zich met de ontwikkelingslanden gingen bezighouden, hiermee meteen geconfronteerd: theorieën en begrippenkaders, ook toepasbaar op deze landen, waren nog niet aanwezig (vgl. par. 3). Het wordt treffend geïllustreerd door Almonds beginopmerking in 'The politics of the developing areas': 'This book is the first effort to compare the political systems of the 'developing' areas, and to compare them systematically according to a common set of categories. To accomplish this it has been necessary to experiment with the conceptual vocabulary of political science'.³⁰

²⁸ Q. Wright, *The study of international relations*, New York, 1955, p. 25.

²⁹ R. C. Macridis, *The study of comparative government*, New York, 1955, overgenomen in: H. Eckstein & D. E. Apter, eds., *Comparative politics*, New York, 1963, pp. 43-51.

³⁰ G. A. Almond, Introduction: a functional approach to comparative politics, in: G. A. Almond & J. S. Coleman, eds., *The politics of the developing areas*, Princeton, 1960, p. 3. En even later (pp. 3-4) blijkt dat het gaat om 'concepts and categories appropriate for the comparison of political systems differing radically in scale, structure, and culture — to say nothing of dealing adequately with the familiar phenomena of Western Europe'.

Voor de ontwikkeling van de vergelijkende politicologie was het niet zo erg, dat men zich bij de eerste confrontatie toch ertoe liet verleiden meer op de overeenkomsten dan op de verschillen tussen de Westerse en de niet-Westerse politieke systemen te letten. Men zocht naarstig naar 'universals of political behavior'.³¹ Zeer vaak is hiertegen ingebracht, dat de 'pioniers' zich daarbij lieten leiden door een Westers-democratische visie. 'Universals' bleken bij nader inzien slechts voor Westers-democratische samenlevingen op te gaan.³² Maar men kan dit van een positieve kant benaderen.

Juist door het voortbouwen op 'Westerse' theorieën en begrippen is een brug geslagen tussen de studie van Westerse en niet-Westerse systemen. Juist de onvolkomenheden van de pioniersbijdragen aan de politicologische studie van niet-Westerse stelsels — hun 'neoparochialism in disguise'³³ — zijn het fundament van de verbrede empirische reikwijdte in de vergelijkende politicologie geweest. Zou men een puur niet-Westers begrippenapparaat geconstrueerd hebben, dan zou het Westerse parochialisme aangevuld zijn met een niet-Westerse tegenhanger.

Is dit een pleidooi dat stoelt op een soort 'imperialisme'? Nee, het is de constatering van een feit: de vergelijkende politicologie heeft zich, met de kennis van de Westerse politieke systemen, gezet aan de studie van de ontwikkelingslanden, en niet vice versa. Bovendien is men zich reeds geruime tijd bewust van de hierboven gesignaleerde onvolkomenheden. 'Universals' worden tot hun ware proporties teruggebracht. Geladen termen als 'politieke ontwikkeling' en 'politieke modernisering' worden sterk gerelativeerd.³⁴

De vraag rijst, of het slechts diegenen, die zich op de ontwikkelingslanden richten, ter harte gaat de empirische reikwijdte van het studiegebied te verruimen. Voor de politicologen, die de studie van de niet-Westerse politieke systemen aan anderen overlaten, speelt dit probleem meestal een vrij geringe rol. Dit is niet zo verwonderlijk. Westerse politicologen, die niet-Westerse

³¹ Braibanti, op. cit., p. 51.

³² Wanneer de 'universals' de aandacht vestigden op veranderingsprocessen, lag daaraan bovendien vaak een normatief standpunt ten grondslag: 'The designation of exotic systems as developing or transitional suggests a norm toward which they are moving, and seldom does this standard represent anything other than Western democracies as we know them today' (Easton, op. cit., 1965, p. 15). Voorbeelden zijn Pye's 'world culture' (zie L. W. Pye, *Aspects of political development*, Boston, 1966, pp. 9-10) en de opvatting dat politieke verandering zich 'eurytmisch' voltrekt (zie hierover onder meer C. S. Whitaker Jr., A dysrhythmic process of political change, in: *World Politics*, januari 1967, 19 (2), pp. 190-217, vooral pp. 190-198).

³³ Rustow, op. cit., p. 43.

³⁴ Zie bijvoorbeeld het overzicht van Huntington, op. cit., vooral pp. 285-299. En R. Bendix, What is modernization?, in: W. A. Beling & G. O. Totten, eds., *Developing nations: quest for a model*, New York etc., 1970, pp. 3-20.

politieke processen bestuderen, kunnen hun kennis van de Westerse systemen ten dienste stellen van de studie van deze processen. Beperkt men zich tot de Westerse politieke stelsels, dan heeft men dat voordeel niet. Van een verbreding van de empirische reikwijdte naar plaats is nauwelijks sprake. Daar komt nog iets bij. De vergelijkende studie van Westerse politieke systemen is, met uitzondering van het toch typisch Westerse vergelijkend electoraal onderzoek, een 'achtergebleven' gebied. Waar men tot vergelijkende studies komt, gaat veel verloren, doordat men in 'parallel descriptions' verzandt.³⁵ Enigszins extreem gesteld: men vergelijkt niet, men cumuleert; men integreert niet, men verkeert in het stadium van 'aggregative comparison'.³⁶

Dat wil niet zeggen dat de politicologie van de ontwikkelingslanden er zoveel beter voorstaat. Ook daar ziet men meer dan eens de 'traditionele' vergelijkende politicologie terug. Maar het grote verschil is, dat met veel meer verve gepoogd wordt tot empirische theorieën te komen, die universele geldigheid bezitten.

5, Herbezinning in de vergelijkende politicologie³⁷

De vergelijkende politicologie is nog veraf van de 'paradigmatische' fase, waarin men kan spreken over de legitimering van de methodologische en inhoudelijke vragen, waarmee de beoefenaren van een (sub-)discipline te maken krijgen. De verschillende benaderingen in de vergelijkende politicologie zijn amper complementair te noemen en voldoen zelfs, ieder op zich beschouwd, niet aan de criteria voor een paradigma.³⁸

³⁵ R. C. Macridis, op. cit., p. 43.

³⁶ Deze term ontleen wij aan R. C. Tucker, On the comparative study of communism, in: *World Politics*, januari 1967, 19 (2), p. 246.

Tot de weinige studies, waarin — hoe gebrekkig ook — een gemeenschappelijk theoretisch kader gebruikt wordt, behoren Z. Brzezinski & S. P. Huntington, *Political power: USA-USSR*, New York, 1969 (seventh print), en R. A. Dahl, ed., *Political oppositions in Western democracies*, New Haven etc., 1966. Verba stelt in dit verband de vraag: 'Why has there been so much movement and yet so little movement forward?' (S. Verba, Some dilemmas in comparative research, in: *World Politics*, oktober 1967, 20 (1), p. 113).

De laatste jaren is enig diachronisch-vergelijkend onderzoek ten aanzien van West-Europese politieke processen en structuren op gang gekomen, dat voor de verbreding van de empirische reikwijdte en het tot stand komen van universeel-geldige theorieën van grote betekenis is: bijvoorbeeld S. Rokkan, *Citizens, elections, parties: approaches to the comparative study of the processes of development*, Oslo, 1970, met name pp. 13-144. Zeer belangwekkend is Rokkans beschouwing over de ontwikkelingscrises, die door Binder c.s. aan de orde zijn gesteld (zie pp. 61-67).

³⁷ Zie ook Roberts, op. cit., pp. 46-47.

³⁸ Zie R. T. Holt & J. M. Richardson Jr., Competing paradigms in comparative politics, in: R. T. Holt & J. E. Turner, eds., *The methodology of comparative*

Holt en Turner schrijven dit toe aan de kloof tussen een zeer ontwikkeld geheel van inhoudelijke kennis en een onderontwikkelde methodologie.³⁹ Maar men kan de problemen, die zich in de vergelijkende politicologie voordoen ook vanuit een ander perspectief bekijken. De overhaaste ontwikkeling van algemene theorieën in de vergelijkende politicologie heeft tot een grote verwarring geleid. Wat Eckstein zegt over het historisme, hangt in velerlei opzicht de hedendaagse vergelijkende politicologie boven het hoofd: 'They tried too early to do too much, and so, in the end, contributed very little — except some interesting problems and theoretical approaches, and some very far-ranging misinformation'.⁴⁰

In de hoek van de groots opgezette constructies, met name de systeembenaderingen, stapelden de problemen zich, na de eerste golven van geestdrift, hoog op. Men kan daarbij denken aan de afwezigheid van een ontwikkelde methodologie. Maar wij voelen meer voor de gedachte, dat men in zijn enthousiasme te weinig gebruik maakte van de ook in de politicologie aanwezige methodologische kennis omtrent vergelijkend onderzoek. In deze zin geïnterpreteerd kan men het erover eens zijn, dat de vergelijkende politicologie 'is grievously impaired by methodological unawareness'.⁴¹ De geestdrift over uitspraken van algemene aard — bijvoorbeeld: 'the same functions are performed in all political systems' — is één van de vele voorbeelden.⁴²

Sinds enige tijd probeert men de ongewenste gevolgen van de te snelle constructie van 'systems theories', 'general theories' en 'grand theories' weg te nemen. De vergelijkende politicologie is een periode van herbezinning binnengetrepen.

In de eerste plaats is men teruggekeerd naar partiële theorieën, die 'isolate some part or aspect of behavior in a political system, less than the whole and yet greater than some isolated fragment, which experience or intuition suggests is related significantly'.⁴³ Vooral LaPalombara toont zich een voorstander van deze aanpak, doch hij is zich tegelijkertijd bewust van de problemen, die zij in de praktijk zal opleveren: ook een partiële benadering 'smeeft' om vergelijkbare gegevens, die bijna nooit in voldoende mate voorhanden zijn.⁴⁴

research, New York, 1970, pp. 21-71.

³⁹ Zie R. T. Holt & J. E. Turner, op. cit., 1970, pp. 1-20.

⁴⁰ H. Eckstein, op. cit., p. 9.

⁴¹ Sartori, op. cit., p. 1033.

⁴² Almond, op. cit., p. 11.

⁴³ Easton, op. cit., p. 7.

⁴⁴ Zie J. LaPalombara, Macrotheories and microapplications in comparative politics: a widening chasm, in: *Comparative Politics*, oktober 1968, 1 (1), pp. 60-71. LaPalombara spreekt over de 'segmented or partial-system approach'.

In de tweede plaats kan men een verschuiving van functionele naar structurele analyse constateren. Deze verschuiving heeft een concretiserende uitwerking. Een voorbeeld is Holts structuurbegrip. Hij gaat er vanuit dat men de kerneenheid, de rol, louter in termen van feitelijk gedrag dient te definiëren: 'there is no 'belief-value' component and thus by definition there is no 'role-expectation' aspect of a role'. Definiëert men vervolgens het begrip 'structuur' als 'a pattern of interrelated roles', dan kan de vergelijkende politicologie door een dergelijke aanpak vooruitkomen.⁴⁵

In de derde plaats — en dit ligt ten dele in het verlengde van het voorgaande komt de 'black box of government' weer in de belangstelling. Het is een reactie tegen hetgeen Macridis 'inputism' heeft genoemd: 'the study of society by political scientists without a political focus and very often without a political question'.⁴⁶ Men trachtte politieke verschijnselen te verklaren door middel van niet-politieke variabelen. De rol van politieke structuren, met name de overheidsinstellingen, werd veronachtzaamd. Het was een ongelukkige gang van zaken, waartegen men nu in het geweer komt. Men is zich weer gaan bezighouden met de 'output'-zijde van het politieke systeem. Gebeurt dat met behulp van de structurele analyse, dan betreft het uiteraard de bestudering van de structuur van de overheid, zowel de 'chief executive' als de bureaucratie. Op grond van de op deze wijze verworven kennis kan men zich buigen over de functionele relaties van deze instituties met andere politiek structuren.

Tenslotte zouden wij, nadat wij de betekenis van de 'input'-zijde van het politieke systeem reeds gerelativeerd hebben, ook de 'output'-zijde de rug kunnen toekeren. De bureaucratie en de politieke leiders blijven dan een belangrijke rol spelen, doch wij verschuiven de vraagstelling nog meer: 'we are no longer discussing only 'output', in the sense of binding policies and decisions; rather, we are considering 'outcomes'. We are talking about the consequences of outputs — consequences for the people, for the society as a whole, or for some subset other than the polity, as, for instance, the economy

⁴⁵ R. T. Holt, A proposed structural-functional framework, in: J. C. Charlesworth, ed., *Contemporary political analysis*, New York etc., 1967, p. 89. 'Structures... possess a degree of empirical concreteness... Functional terms such as 'interest articulation', 'aggregation', 'rule-making', 'rule-application', and 'rule-adjudication', 'state-building', or 'political socialization' are inherently very loose' (A. J. Groth, Structural functionalism and political development: three problems, in: *Western Political Quarterly*, september 1970, 23 (3), p. 487).

⁴⁶ R. C. Macridis, Comparative politics and the study of government: the search for focus, in: *Comparative Politics*, oktober 1968, 1 (1), p. 85. De overheid wordt als een 'epiphenomenon' beschouwd (Bendix, op. cit., p. 10).

Zie ook S. E. Finer, *Comparative government*, London, 1970, pp. 588-589.

or the family'.⁴⁷ Het gevaar van een dergelijke vraagstelling is dat wij wederom naar een te brede focus afglijden, waarin vergelijkingen platitudes worden. In de vierde plaats manifesteert de herbezinning zich bij sommige politicologen in een hernieuwd pleidooi voor 'area studies'. Men gaat er daarbij vanuit, dat de analyse beperkt wordt tot de vergelijking van min of meer 'vergelijkbare' politieke elementen. Over het nut van deze aanpak lopen de meningen uiteen. Lijphart komt na afweging van pro en contra terecht tot de conclusie, dat 'It seems unwise... to give up the area approach in comparative politics'.⁴⁸

Vanzelfsprekend kan een partiële theorie het hier gehanteerde territoriale criterium door kruisen. Maar dat is voor ons niet belangrijk. Zo is Rustow, fel tegenstander van de 'area approach' (men heeft er meer aan het vraagstuk van de civiel-militaire betrekkingen te bestuderen door middel van een vergelijkende studie van Brazilië en Griekenland, dan door Bulgarije en Griekenland te vergelijken), wel degelijk overtuigd van de noodzaak van een 'segmented approach', en daarmee ook van de noodzaak tot een herbezinning in de vergelijkende politicologie te houden.⁴⁹

De hier genoemde punten — partiële theorie, structurele analyse, 'output'-zijde van het politieke systeem en 'area-approach' — kunnen alle een bijdrage leveren aan de herbezinning. Wij willen hierover nog één opmerking maken. Het pleidooi voor een herbezinning kan de indruk wekken, dat wij ons standpunt, dat de vergelijkende politicologie zich kenmerkt door een streven naar een zo breed mogelijke 'empirical range', zowel in de tijd als naar plaats, losgelaten hebben. Een verklaring van zoveel mogelijk politieke verschijnselen — niet het ene door middel van het andere, maar het ene en het andere — lijkt erg veraf te liggen van de bepleite herbezinning. Ja, wordt eigenlijk niet geopteerd voor een configuratieve benadering van de oude stempel, zij het onder een nieuwe naam ('structurele analyse')? In een klein gebied ('area approach')? Met meer aandacht voor de formele structuren ('output'-zijde van het politieke systeem)? Wij willen hiertegen inbrengen dat de herbezinning slechts een tijdelijke stap terug is, bedoeld om een steviger fundament voor brede vergelijkingen te bieden. De herbezinning is een aspect van de vereenvoudiging, waarom Eckstein al een kleine tien jaar geleden gevraagd heeft.⁵⁰ Is het fundament stevig genoeg, dan kunnen wij ons met betere voor-

⁴⁷ J. R. Pennock, Political development, political systems and political goods, in: *World Politics*, april 1966, 18 (3), p. 420.

⁴⁸ Lijphart, op. cit., p. 689.

⁴⁹ Zie Rustow, op. cit., pp. 44-47.

⁵⁰ Zijn bekende uitspraak: 'The most obvious need in the field at present is simplification' (Eckstein, op. cit., p. 30).

uitzichten richten op het verbreden van de empirische reikwijdte in het kader van algemene theorieën.

6, Een bepaald perspectief op de politieke werkelijkheid?

Wij hebben in het voorgaande getracht aan te tonen dat de vergelijkende politicologie bepaalde accenten legt bij de bestudering van de politieke werkelijkheid. Zij heeft noch een eigen methode noch een eigen studieveld. Veeleer kenmerkt zij zich door een bijzondere interesse voor een aantal methodologische problemen (par. 2) en houdt zij zich vooral bezig met een bepaald deel van de politieke verschijnselen (par. 3-4).

De methodologische problemen, waarvoor de vergelijkende politicologie zich interesseert, liggen op het vlak van de vergelijkbaarheid van politieke elementen, de verhouding tussen vergelijken en klassificeren, en de wetenschappelijke doeleinden bij de bestudering van politieke verschijnselen. Het gaat vooral om de methodologische vragen bij het streven naar een zo breed mogelijke empirische reikwijdte. Hier ligt de schakel met de inhoud van de vergelijkende politicologie. Het streven naar een maximale empirische reikwijdte kreeg zijn voornaamste aanzet vanuit de politicologische confrontatie met de ontwikkelingslanden — een confrontatie, die niet alleen aan de dekolonisatie en de opkomst van de Derde Wereld te danken was (par. 3). De aandacht voor de ontwikkelingslanden en, goeddeels daarmee samenhangende, voor de problemen van politieke verandering, politieke ontwikkeling en politieke modernisering is kenmerkend voor de inhoud van de vergelijkende politicologie. Wij willen hiermee niet suggereren dat de vergelijkende politicologie zich voor een onbestemd lange tijd zal blijven concentreren op de politieke systemen van de ontwikkelingslanden. Maar het lijkt ook onjuist de totnogtoe nauwe band tussen de vergelijkende politicologie en de studie van de ontwikkelingslanden als een historisch toeval weg te cijferen. Laten wij nogmaals het streven naar een maximale empirische reikwijdte centraal stellen. Het relateren van dit streven aan de ontwikkeling van de politicologie laat duidelijk zien dat de nauwe band geen historisch toeval is. 'Westerse' politicologen, die zich gingen oriënteren op de politieke systemen van de ontwikkelingslanden, konden daarbij gebruik maken van hun basiskennis van de politieke processen en structuren in de Westerse systemen. Langs deze weg werden zij gedreven in de richting van universele generalisatie en algemene theorieën. Hun collegae, die zich tot op heden bezighouden met de Westerse politieke systemen, hebben veelal een grondige kennis van de politieke verschijnselen in de 'eigen' politieke stelsels, laten de studie van de ontwikkelingslanden aan anderen over en kunnen derhalve nauwelijks tot generalisaties komen, die verder reiken dan 'hun' systemen. En zelfs dat moet met de nodige scepsis gezegd worden. Want totnogtoe is zelfs binnen dit beperkte kader amper theoretisch

verantwoord vergelijkend onderzoek gedaan.

Tenslotte dient te worden opgemerkt, dat de politicologie zich in de niet-Westerse gebieden tot op dit moment onvoldoende ontplooid lijkt te hebben om een tegenwicht te kunnen bieden tegenover de 'Westerse' pioniers van de studie der ontwikkelingslanden. Van die kant valt dan ook vooralsnog slechts een geringe bijdrage te verwachten van het soort dat ons voor ogen staat: politicologen, afkomstig uit de ontwikkelingslanden, die, gebruikmakende van hun kennis van die politieke systemen, bij de bestudering van Westerse politieke processen en structuren tot zinvolle universele generalisaties komen, hebben zich nog niet aangediend.

De vergelijkende politicologie kan niet scherp afgebakend worden. Zij heeft geen eigen methode. Zij heeft geen exact te bepalen studieveld. Maar dat betekent niet dat wij niet over een subdiscipline van de vergelijkende politicologie kunnen spreken. De subdiscipline van de vergelijkende politicologie bestaat zonder enige twijfel. Zij staat borg voor een bepaald perspectief op de politieke werkelijkheid, dat Etzioni en Dubow omschrijven als 'a basic intellectual outlook that helps one overcome natural inclinations to view the world through egocentric or ethnocentric lenses'.⁵¹ Hiermee geven wij een bevestigend antwoord op onze derde vraag (par. 1). De vergelijkende politicologie kenmerkt zich niet zozeer door een eigen methode en/of inhoud, alswel door een speciale *optiek*, waarmee de politieke werkelijkheid bestudeerd wordt. Almond gaat er vanuit, dat 'contemporary comparative politics is a *movement* rather than a subfield or subdiscipline'.⁵² Wij stellen daartegenover dat de vergelijkende politicologie een 'movement' is, doch tevens als een subdiscipline van de politicologie beschouwd kan worden.

⁵¹ A. Etzioni & F. L. Dubow, eds., *Comparative perspectives: theories and methods*, Boston, 1970, p. viii.

⁵² G. A. Almond, Comparative politics, in: *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 12, z.p. 1968, p. 331.